

ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓÍRAT.

I. szám
1892.

KIADJA AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET.

267. sz.
1914.

A Föld kora.

Általánosságban a laikus ember szokta kérdezni a geológustól vagy bányásztól: „Hány éves ez a *széntelep*? S vajjon mennyit kell még érnie, hogy pl. feketeszénné váljék?” Sőt ezeket a kérdéseket is hallottam már: „Mennyi idős az *arany*? Hány év kell az aranytelér keletkezéséhez?” De bármely hasonló téma végül is rendszeren ennek a kérdésnek föltevésére serkenti a kérdezőt: „Mennyi idős a Föld?”

Különösen három tudományág bűvárait foglalkoztatja ez a kérdés. Igaz, némi különbséggel. Mert míg a *csillagász* és *fizikus* a szó legszorosabb értelmében a Föld korát iparkodik megállapítani, illetve azt az időt, amióta a Föld mint önálló bolygó a Nap testéből kiszakadt, addig a *geológust* alapjában csak az az idő érdekli, amely a Föld föltületeének első megszilárdulása óta lefolyt. Más szóval: a geológia csak a Föld *szilárd kérgének* korát kutatja figyelmen kívül hagyva az előző, — gőz- és izzónfolyó állapotban eltöltött — bizonyos hosszú időt.

S mindjárt itt meg is jegyezhetjük, hogy az egyes bűvárok eredményei közt mutatkozó tetemes különbségnek egyik magyarázata a kiindulópont különbözőségében rejlik

Csillagászati, illetve kozmografiai alapon *Kövesligethy* Radó dolgozott ki egy számítási módszert. Ő a Kant—Laplace-féle elméletből indul ki, azaz fölteszi, hogy a Föld születésekor a Nap a mostani földpályáig ért, s azóta folyton zsugorodott. Kövesligethy számításainak alapja tehát a Nap, illetve ennek kisugárzási vesztesége. S miután még a radioaktivitást nem vehette figyelembe, az eredmény helyesbítésre szorúl. A geológia valóban semmiképp sem igazolhatja a Kövesligethy-féle számítás eredményét — a 19 millió évet — ebben a formában. De bizonyos fokig mindenesetre meg kell szívlelnünk a kozmografusoknak azt a megállapítását, hogy a Föld tengely körüli forgása valaha gyorsabb volt, s így valószínűleg a szél, csapadékok stb is a mainál fokozottabb mértékben működtek. (Viszont azonban egyáltalán téves fölfogás lenne, ha a maiaktól gyökeresen eltérő ható-erőket tételeznénk föl).

Egyébként azonban *Buffoné* az érdem, hogy már az ő idejében (XVII. század) megszűnt ezen a téren a pusztán spekulatív irány. Buffon volt az első, aki kísérletek és megfigyelések útján iparkodott a kérdést megközelíteni. Ő egy vasgolyót fehér izzásig hevített, s ennek lehülési idejét (a vasgolyónak a Földhöz való arányában) vette számításai alapjául. A vasgolyó annyiban elég megfelelő, mert tudvalevőleg a Föld fajsúlya a vaséhoz áll legközelebb.

Buffon a Föld életében 7 korszakot különböztetett meg:

I. Egy nagy üstökös és a Nap összeütközéséből keletkezett a mi naprendszerünk; az összeütközés volt egyúttal okozója a bolygók tengely-

körüli forgásának is. Már Kant és Laplace előtt állította, hogy a Föld a Nap anyagából való s kezdetben — 2936 évig — izzónfolyó állapotban volt.

II. A Föld központjáig megmerevedett; ahol repedések támadtak rajta, ott ásványos telérek (kitöltések) keletkeztek, az illó anyagok pedig gőzkör formában vették körül a gömböt. Ebbe a korszakba helyezi Buffon a hegyek keletkezését is. Tartama 35000 év.

A III. korszakra mintegy 15—20000 évet számított. A légkör anynyira lehült, hogy a vízpárák lecsapódhattak, s így mintegy 2000 láb magasságban forró tenger vette körül a földgömböt. Ebben az időben keletkeztek az első szervezetek is.

A IV. korszak 5000 évet foglal magában. Földrengések, beszakadások folytán a víz betódul a Föld izzó belsejébe; ekkor keletkeznek a vulkánok.

V. Az egyenlítő tája még izzó, de a sarkokon már emlősök élnek. A kontinensek még mind összefüggenek. (2000 év.)

VI. A vízözön okozta a kontinensek mai kialakulását. Az ember föllépése.

VII. A mai kor: az ember világoralma.

Végeredményben Buffon mintegy 65000 évesnek mondja a Földet. S ebben az esetben ne ezt a számot bíráljuk, hiszen el kell gondolnunk, hogy a XVIII. században a bibliai alaptól való legcsekélyebb eltérés is mily óriási ellenhatást szült, s így Buffon bátor föllépése valószínűleg korszakalkotó. Az egyes korok jellemzésében se a kifogásolni valókat keressük, mert hiszen a geológia akkor még a kezdet kezdetén volt csupán, — annál nagyobb érdeme azonban, hogy a fokozatos fejlődés elvét — főképp a szerves világ kialakulásában — szem elől nem téveszti.

A fizikai alapon végzett legújabb számítások közül a lord Kelvin-féle aratott széleskörű elismerést. Kiinduló pontja az a föltevés, hogy a Föld gőz- és izzón folyó állapotában a hőmérséklet minden ponton ugyanaz volt. Amint a szilárd kéreg kialakult, ezen a hőfok mindenestre kisebb lett. A kéreg vastagodásával pedig a külső részek még fokozottabban hűltek. A mai állapot pedig az, hogy a Föld közepe felé haladva átlag minden 30 méterre 1 C° hőemelkedés esik. Kelvin tehát azt az időt számította ki, amely a Föld kérgének megszilárdulása óta lefolyt, s ezt körülbelül 100 millió esztendőre teszi. Ez az eredmény ugyan teljesen megegyezik Geikie geológus számításainak eredményeivel, de helyesbítésre szorul, mert — hogy egyebet ne mondjunk — a radioaktivitást nem vette figyelembe, már pedig a rádium bomlásakor kisugárzó energiát okvetlenül számításba kell vennünk a Föld kisugárzásának megállapításakor.

A rádium tehát rendkívül fontos tényező ebben a kérdésben is és természetesen, hogy a vegyész-fizikusok is megpróbálkoztak a Föld korának kiszámításával. Már eddig is több módszerrel próbálkoztak. Így pl. a zirkonszerű ásvány kristályairól kitént, hogy több bennök a radioaktív anyag, mint az őket környező kőzetben. S ha most föltesszük, hogy a kőzet radioaktív anyagainak bomlásából keletkezett összes hélium a zirkonban gyűlt össze, s hogy egyenlő időközökben mindig egyenlő mennyiségű hélium keletkezik, akkor a zirkon kora, illetve alapkőzetének kora meghatározható. Ezen az alapon Rutheford, majd Strutt szerint a harmadkor elejétől 31 millió, a kőszén (karbon) kor óta 150 millió, a gránit-félék (az első szilárd kéreg) képződése óta pedig 710 millió esztendő telt el. Holmes még nagyobb számokhoz jutott.

Ugyancsak fiziko-chemiai módszernek tekinthető a *Jolyé* is, a ki a tengerek sótartalmát veszi alapul. Ennek a számításnak egyik föltétele, hogy a sót mind szárazföldi eredetűnek, illetve a folyók által összehordottnak tekintsük. Másfelől azt is föl kell tennünk, hogy az így összegyűlt só mind változatlanul maradt és sem állati, sem vegyi stb., hatásra nem bomlott el. Csakhogy éppen ezek nagyon is vitás dolgok, s a számítás megbízhatóságát nagyon csökkentik, annál is inkább, mert a hajdani tengerek víz és só-tömegét nem tudhatjuk elég pontossággal, sőt mai folyóvizeink sótartalmát illetőleg is csak nagyon hiányos adataink vannak. Egyébként is míg *Joly* 95 millió, ugyanezen az alapon *Raner* 160 millió évet számított ki.

Ami pedig végül a geológusok módszereit illeti, ezek rendszeren egy-egy üledékes eredetű földréteg képződésének idejét számítják ki, s ennek vastagságát arányba állítják a földkéreg összes üledékes eredetű közeteinek vastagságával. Megfigyelik pl. a folyók deltáinak, tó- és tengerfenekeknek bizonyos ideit (1—10 évi) lerakódásait. Külön tekintetbe veszik a finomabb (homok, iszap) és durvább (kavics) szemű üledékeket, valamint a sót, gipszet, kőszén rétegeket, stb.

Sok érdekes megfigyelésnek, adatnak jutottunk így a birtokába. Egy pl. a Nílus alluviális (jelenkori) hordalékában 120 m. mélységben akádtak fáraókorabeli tárgyakra, minélfogva pontosan kiszámítható volt a Nílus hordalékának, illetve magának a Nílusnak a kora. Kísérletek útján is meggyőződtek róla, hogy a legbujább flórájú 100 éves tropikus erdőségből is csupán 1 centiméternyi kőszénréteg képződhetnék. Ezen az alapon kiszámítható, hogy pl. a mi zsilvölgyi kőszénkincsünk (csupán a kőszénrétegek vastagságát véve alapul) kerekén 700000 esztendő növénytermésének az eredménye.

Nyilvánvaló, hogy ezzel a módszerrel az időszámításban, csak az első csapadékok koráig mehetünk vissza, míg arról az időszakról, melyben ugyan a Földnek már meg volt a szilárd burka, (granit, gnejsz) de a vizgőzők a nagy hőfok miatt még nem csapódhattak le, egyáltalán nem nyerhetünk éveken kifejezhető adatokat.

Geikie geológus számításai szerint 100 millió év telt el az első óstenger ideje óta, míg más geológusok számításai leginkább 120—150 millió esztendőt adtak.

Ha ezek után az egyes számítási eredményeket újból egymás mellé állítjuk, bizonytalannal még inkább föltűnik a köztük itt-ott levő nagy különbség. Másfelől azonban egynéhányan valóban feltűnő megjegyzés is szemünkbe ötlük.

Hanem legyünk a lehető legszigorúbb kritikusok, s tekintsük mindenütt és mindenben csak azt, amit kifogásolnunk lehet, s még úgy is nagyon sok tanulságot szűrhetünk le magunknak.

Legelső sorban is újra hangsúlyoznunk kell, hogy nagy a különbség a Föld (mint bolygó) kora, s a földkéreg kora között. A csillagász kozmografus, fizikus és vegyész inkább a bolygó korának meghatározására törekszik, míg a geológust és paleobiológust inkább csak a szilárd kéreg képződése, sőt főképp az élőlények megjelenése óta lefolyt idő érdekli. Szerfölött fontos azonban, hogy a legkülönbözőbb módszerekkel dolgozó bűvárok is figyelemmel kísérik egymás eredményeit, mert minden módszernek megvan a maga jelentősége és jogosultsága. Így pl. a kozmografiai módszer adatait, — a Föld hajdani forgási, keringési adatait, a hajdani árapály, szél- és tengerjárás körülményeit nem szabad szem elől tévesztenie a geológusnak, amikor egyes üledékes képződmények korát — akár vastagságuk, akár más tulajdonságuk alapján — megha-

tározni törekszik. Épp így minden esetben számításba veendők a fizikai viszonyok, akár a hőfokra, akár a víz építő-romboló munkájára (erózió) vonatkoznak. S minden esetre a t tekinthetjük a legcélszerűbb eljárásnak, ha minél több oldalról iparkodunk megközelíteni a kérdést, mert hiszen végül is arra az eredményre jutunk, hogy *magában* egyetlen módszer sem lesz elegendő a föld korának meghatározására, hanem különböző módszerekből kialakult módszer-komplexusra van szükségünk.

A föld korának kérdése igazán hatalmas probléma. S egyrészt ezért, másrészt pedig, mert igazán tudományosan csak igen rövid ideje foglalkoznak vele, nem csodálhatjuk, hogy kielégítő eredményről még nem beszélhetünk. De viszont ha azt tekintjük, hogy eddig is már sok módszer birtokába jutottunk, s az eddigi kutatások teljesen kétségtelenné tették, hogy nem évezredek, hanem évmilliókra kell gondolnunk, ha a Föld koráról fogalmat akarunk magunknak alkotni, megnyugodhatunk abban, hogy a természetbúvárok törhetlenül és biztosan haladnak azon az úton, mely ennek a nagy, s az emberhez méltó kérdésnek megoldásához vezet.

Gé

A monostori új református templom.

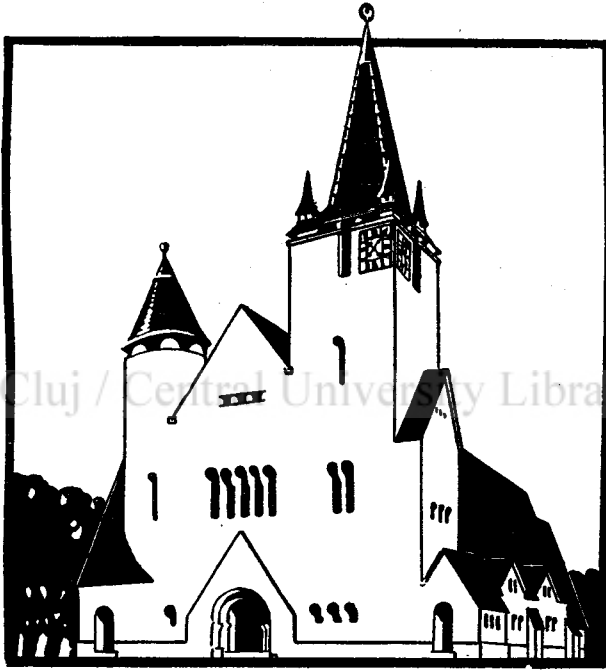
Templomépítés az építész legszebb munkáinak egyike, akár nagy katedrálisról, akár csak kis kápolnáról legyen is szó. Alapjában, különösen protestáns templomnál — a feladat maga elég egyszerű: egy nagy teremről van szó csupán, meg egy harangtoronyról. De azért mégis a templomépítés egyike az építész legnehezebb feladatainak, mert éppen a feladat egyszerűsége az, amely megnehezíti a tervezést. Azt a nagy termet és a tornyot úgy kell egymással összeépíteni, hogy a kész épület kifejezzen mindent, amit az építető, illetőleg az építész akart. Igazi, stílusos templomot sohasem fog felépíteni tudni az, aki csak mesterember — ha a legkitünőbb mesterember is, — hanem csak művész. Ezért van az, hogy a legegyszerűbb, olesó kápolna jobban izgatja a tervező művész fantáziáját, mint a legóriásibb üzletház, vagy bérház. De több is a jó bérház, mint a művészi templom az országban (mindig csak az új alkólásokról van szó, sohasem a régiekről). Ezeknek előrebocsátása után lássuk a feladatot, amelyet a tervezőnek ebben az esetben meg kellett oldania:

Adva volt egy zárt utcasorban aránylag keskeny homlok-vonalú (30 méter) telek; építendő reá egy templom úgy, hogy befogadóképessége a maximum legyen, de 90.000 koronánál többbe ne kerüljön. Szükség esetén a templom könnyen bővíthető legyen. Figyelembe veendő az is, hogy a telken álló régi épület, mely ma is még imaházul, iskolául, papi és tanítói lakásul szolgál, a helyén maradjon; de alkalmas hely hagyandó az újonnan építendő parochiának, igazgatói és egyház-filakásnak, valamint iskolának.

E kívánságoknak a tervező a következőkben tett eleget: A templomépület 98.000 koronába került, befogadóképessége kb. 50 esztendőre elegendő. A régi épület helyén maradt és az

új parochia, valamint a lakások elhelyezésére az utcavonalban van elegendő hely, az építendő új iskola pedig hátul a kertbe kerülne. Ennyiben felelt meg a tervező a kívánságoknak, mint mésterember.

Mint művész, a következőket adta: Épített egy templomot, mely már külsejével elárúlja azt, hogy komoly művészi törekvés és tudás eredménye. Egyszerű, minden feleslegest nélkülöző homlokzata nyugodt hatású. Szerencsésen választotta meg a román stílust alapjául, melyre a maga modern, nemzeti épületét építette. Nem zavarja a szemet egy párkány, egy cifraság sem. Nincsen ott egy darab gipsz sem, egyetlenegy u. n. magyaros szív, pávaszem, vagy más subadisz sem kínálja a magyar stílust. És ez a templom — kívül is — magyar tem-

A monostori új ref. templom

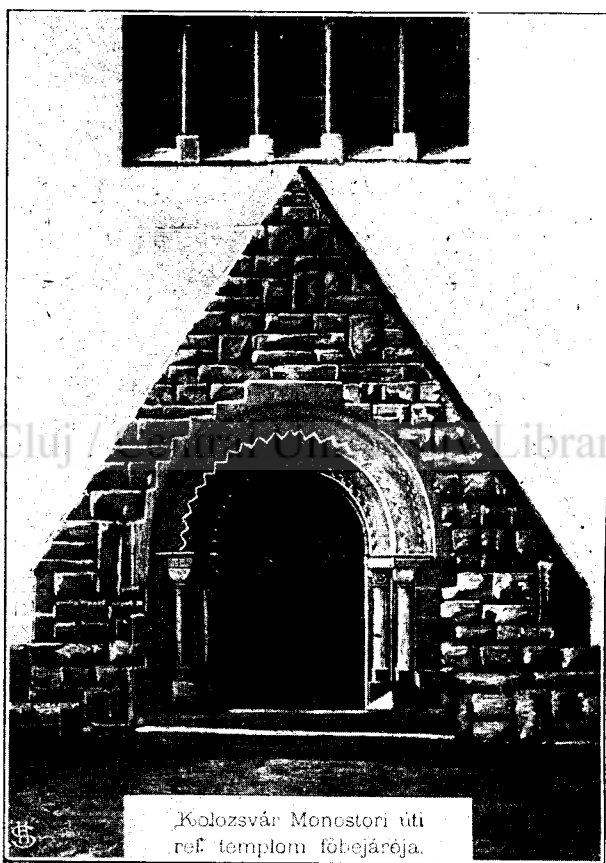
plom mégis. Van valami benne, ami a Kalotaszegre emlékeztet, kis, egyszerű magyar falusi templomainkra. Komoly, de nem komor épület. Monumentális, de nem nehézkes. Látszik rajta, hogy rettenetesen takarékoskodtak az építésnél mindenrel, mégsem szegényes. A belseje még sikerültebb talán. Itt aztán egészen itthon vagyunk. Magyar itt a színesen festett kazettás mennyezettől kezdve a tornácos karzaton, festett padokon, tölgyfa szószéken keresztül a primitíven komoly kovácsolt vas csillárig minden, de minden. Erős, bátor, tiszta színek mindenütt, de nem rikít semmi ki: komolyan vidám az interiőr alaphangja, szinte puritán: kálvinista templomban vagyunk.

Kevés pénzzel is lehet művészt alkotni, ezt igazolja fényesen a monostori-úti ref. templom. Több pénzzel pompásabb volna minden, de nem lehetne művészbibb. És így ez szinte még

kellemesebb, stílusosabb. A puritán valláshoz jobban illik a puritán köntös. Így is akad elég kedves részlet. Egy-egy faragás, festés annál jobban érvényesül így.

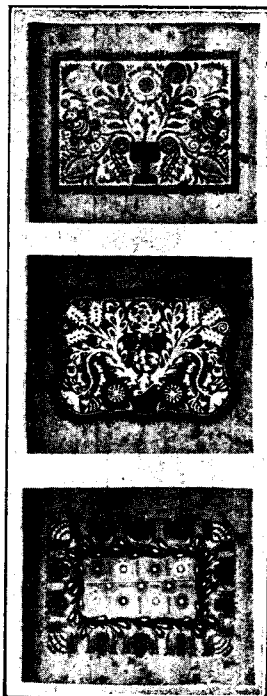
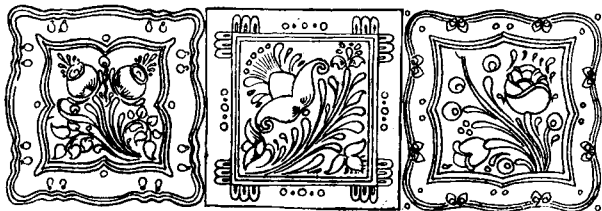
De legfőbb érdeméül kell tudnunk azt, hogy itt a művészet magyarul szólalt meg. *Ezt megértjük! Ez a magyarság a miénk!*

A közelmúltban, sőt ma is még, lelkiismeretlen művészküfárok »magyar stílus« cégére alatt elárasztották az országot, különösen a kritikátlan vidéket gipsz és cseréphorzalmakkal. Mi, a jó közönség vettük drága pénzen a talmit és ők a marokba kacagtak. Kolozsvár is megfizette a maga adóját nekik:

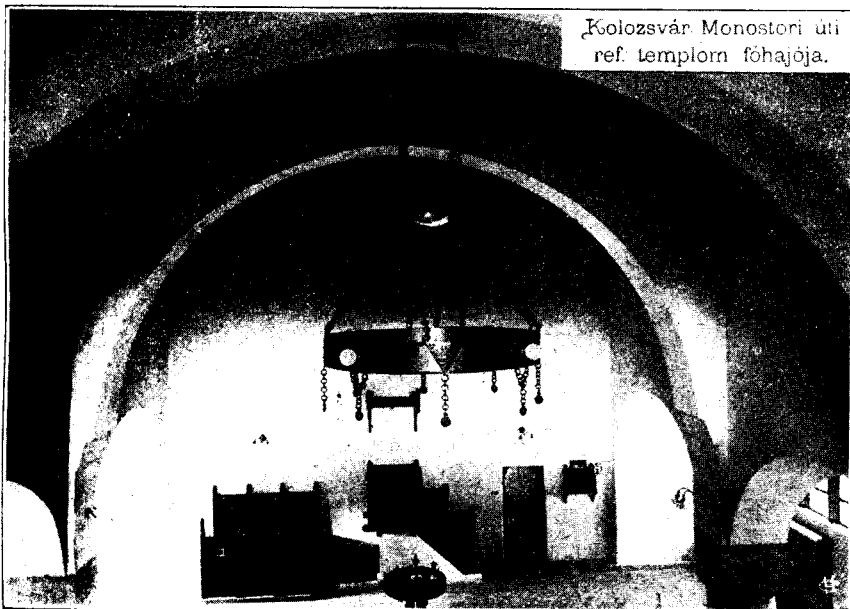
a Kereskedelmi és Iparkamara épülete nem nagyon épületes bizonyítéka annak, hogy a »magyar« cégér alatt mit kell nekünk jó pénzen megfizetni.

A monostori-úti templomnak legfőbb érdeme talán éppen az, hogy minden izében magyar alkotás, anélkül, hogy paraszt volna. Ez a bizonyítéka annak, hogy a magyarság nemcsak a parasztságban van és lehet. Szép ígéret ez a kis templom — talán bevállódik valaha. Modern ez a templom és elegáns. De emlékeztetni tud régi, már-már elfelejtett dolgokra. Magyar református templom ez; utóda a bánffy-hunyadi, bikali, gyerőmonostori templomoknak. De már nincsen

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A templom belső díszítése.

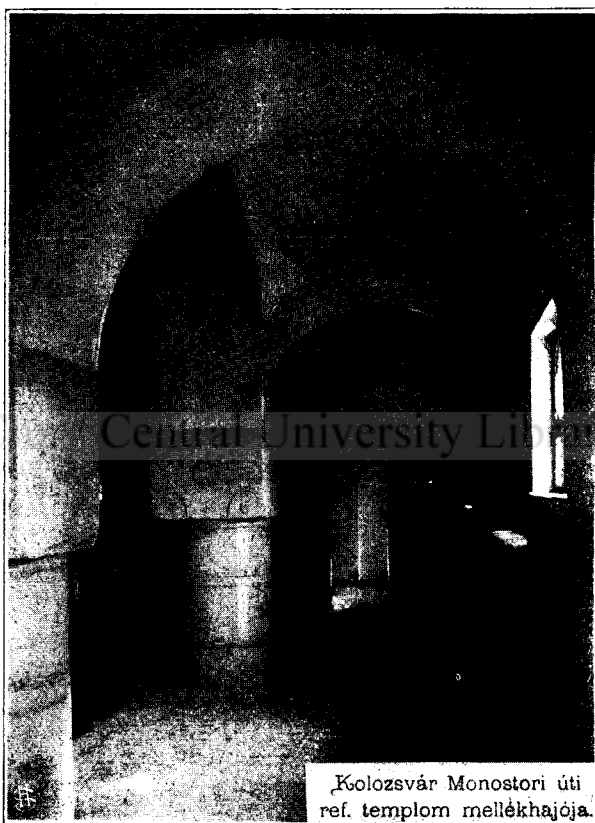

Kolozsvár Monostori úti
ref. templom főhajója.

nehéz csizmában és condrában. Ez már utód, aki tanult és művelt lett és elfoglalhatta helyét a városi templomok sorában.

Érdeemesnek tartjuk idejegyezni, hogy az összes munkákat — kivéve a mennyezet és a butorok festését — kolozsvári iparosok végezték. És ha vannak is hiányok, értelmetlenségek és van rossz munka is közte, de egészben véve igazán szép, értelmesen jó munkát készítettek. Becsületére válnak apáiknak, az egykor világhírű kolozsvári iparosoknak.

És ez a kicsi és mégis nagyszabású, ez az egyszerű és mégis díszes, ez az igénytelen és mégis művészi igényeket kielégítő, falusi és mégis nagy városba is beillő templom igazi

Kolozsvár Monostori úti
ref. templom mellékhajója.

dicsősége egy izig-vérig magyar művésznek, Kós Károly építésznek, aki szótári elvonúltságában szerez ihletet az ilyen koncepciókra, amelyek egy-egy lépést jelentenek az igazi magyar nemzeti építőművészi stílus ideálja felé. A költői lelkületű művész nagy önzellenséggel alkotta meg a templom és a harmonikusan hozzá illő parochiális épületek tervét, melyet nem homályosítottak el a kivétel hiányai.

Az új templom egyik érdekes látványossága Kolozsvárnak. És speciálítás. Mert gót, reneszansz, barokk stb. stílus templomok vannak mindenütt. Ezek csak akkor válnak jellegzetessé az illető helységre nézve, ha nagyértékű, monumentális eredeti műemlékek, de igazi magyar templom alig van.

Kolozsvárnak nincs építési karaktere. Egy-két nevezetes ódon műemlék a világművészet általános érvényű stílusát mutatja. Eltűnedező, óeska profán épületnek sem volt valami külön kultúrtörténeti jellege. Az újabb építkezések pedig majdnem mind a modern és legmodernebb nyugati architekturai divatok sablonjai szerint készültek.

Nagyon kívánatos volna, hogy építetők és építésszek eredeti sajátosságos lokális irány érvényesítésére törekednének, különös tekintettel a népies építkezésnek a környéken kialakult és művészileg fejleszthető formáira. Az egyszerűséggel mennyi változatosságot, az izléssel mennyi gyakorlatiaságot lehetne egyesíteni. A jóízű ember érezne, hogy nem Felső-Ausztriában van, hanem Erdélyben. Az utcán is ott-hon érezné magát. Ha különösen a szabadon álló családi házak közül minél több épülne Kós szellemében, nagyon élvezetesen tarkítanák az uralkodó építési mód unalmas monotonosságát. Az ilyen néprajzi árnyalatú építkezés nemesak szebb és izlèsesebb, hanem kényelmesebb és olcsóbb is, mint a gipszszel felejtomázott emberólak.

Az ilyen speciális zamat, vidéki természetesség mennyivel érdekesebbé, gyönyörködtetőbbé tenné a város képét, mennyivel vonzóbbá az idegenre, a turistára nézve. Valamely város eredeti, sajátosságos építési módja mindig az idegenforgalomnak egyik emeltyűje!

K.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

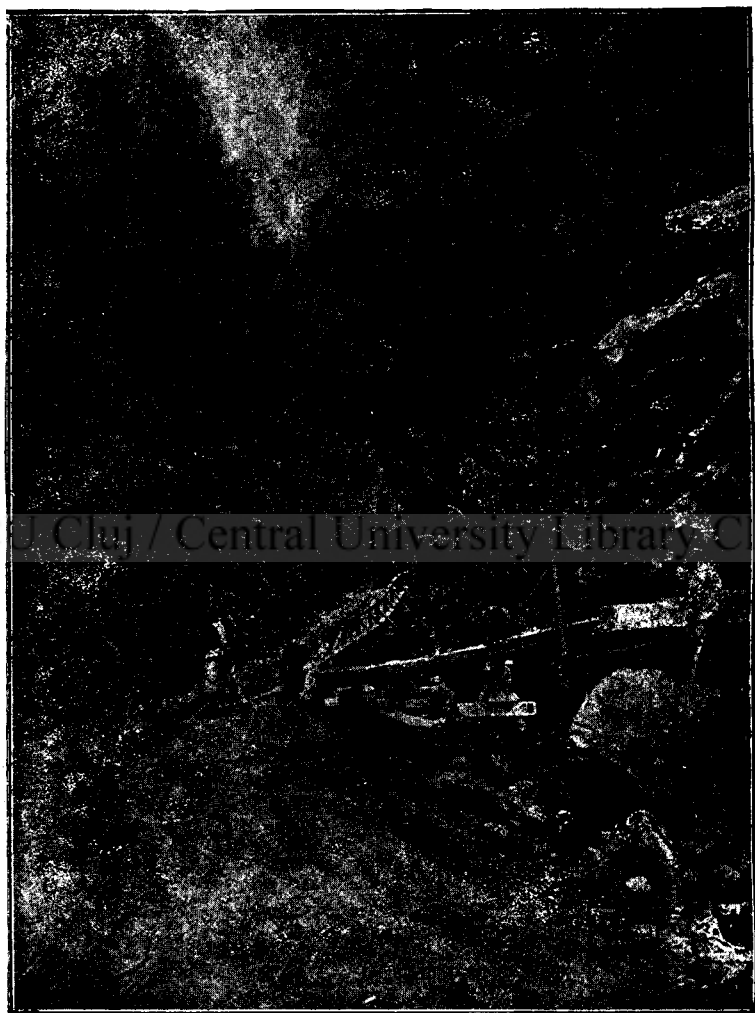

Radna-Borberek fürdő.

Erdély északkeleti szögletében a radnai havasoknak fenyesekkel sűrűn benőtt egyik zúgában ott, hol az erdélyi Kárpátoknak magasságra nézve harmadik óriása, a 2280 m. magas Ünökő emeli föl sziklafejét — fekszik a szép történeti múlttal bíró, vasas vizeiről híres *Radna-Borberek* kincstári fürdő-telep, 715 méter magasan a tenger színe fölött. E fürdőt mintegy 2 évtizeddel ezelőtt az EKE emelte ki erejét meghaladó, nagy áldozatokkal, új berendezéseket létesítve a kisszerűség és ismeretlenség állapotából, amikor a pénzügyminiszter az egyesületnek adta bérbe, hogy a határszélhez közel a turistáság békés fegyvereivel magyar kulturát vigyenek be a hegyek közé. Az Erdélyi Kárpát Egyesület feladatát hűségesen teljesítette is, azonban belátta az igazgató választmány, hogy a fürdővállalatnak fentartása, további fejlesztése a közlekedési állapotok nehézségei miatt erejét meghaladja, ezért a bérleti szerződést felbontotta és a fürdőt visszaadta a m. kir. kincstárnak. Említett fürdő tehát ma a m. kir. kincstár kezelése alatt áll és mert a vasút is Bethlentől Ó-Radnáig kiépült — turista-sági szempontból is kiválóan fontos, könnyen megközelíthető gócponttá lett. A fürdőnek utolsó vasúti állomása az ezüst és főleg ólobányájáról híres Ó-Radna, hol bányahivatal, 4 erdőgondnokság, posta, távirada, telefonállomás, áll. iskola, járásbíróság és főszolgabírói hivatal van. Ó-Radna a XIII. szá-

zadban 30—40 ezer lakossal bíró bányaváros volt, melyet 1241-ben a tatárok dúltak föl. A gör. kath. templom udvarán még látható egy részlet a feldúlt ősi templom romjaiból.

Ó-Radna vasútállomástól még mintegy háromnegyed órát kell kocsizni a borbereki fürdőig. Kocsi minden időben kapható 4—6 koronáért. Ó-Radnától tovább haladva, az út folytonosan emelkedik, a völgy összeszorúl, szurdukot képez, a vidék vadregényesebbé válik és míg jobbról-balról meredek

Az Ördög-szoros

sziklafalak, magas hegyek, erdők, hegyoldalak, hegyszakadékok, nagy esésű, zúgó patakok váltakoznak, addig az útas előtt folytonosan a 2280 méter magas Ünökő látható, más-más világításban, gyönyörű színpompában. Az útas először a Kohótelepet éri, hol jobbra kell térni, hol kezdetét veszi a borbereki völgy. Jobbról a bükkerdővel borított Klinos, balról sötét fenyvessel fődött sziklahegy, között vezet tovább az út.

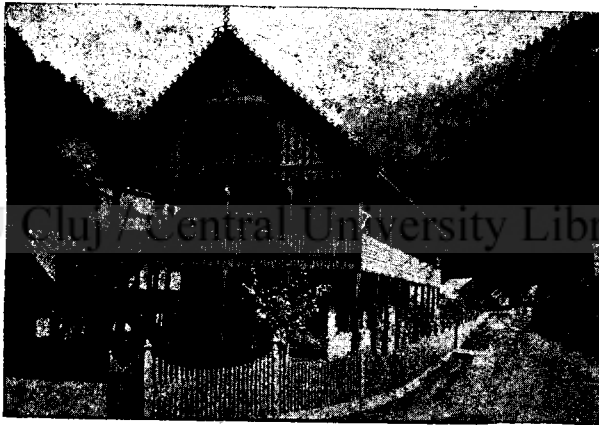
A völgy egy oldalnyílásában százados fenyők között buzog föl a fürdő híres víze. Borberek fürdő a fenyvesekkel borított két hegy között fekszik és a közepén tovasiető Izvor palatnak csobogása a fenyveserdő zúgásával mindig kellemes összhangba olvad össze.

A völgyszörúlat egyik tágasabb részében emelkedik az EKE által épített emeletes szálló, 3 ebédlővel, tágas verandával, 6 kényelmes lakószobával és 2 mánzárd szobával. Az igazgatósági épületben van 6 földszinti, 3 emeleti szoba, továbbá a vendéglóslakban 1 szoba. A vendégek egy része a bányamunkás lakásokban (32 szoba) kaphat tiszta és olesó lakást 1—2 koronáért, vagy egész fürdőidényre 30—100 koronáért.

Jobbra a hegy oldalát egy kisebb mellékvölgy vágja ketté. Ide épült a melegfürdő s feljebb a két hidegfürdő és a zuhany.

Innen jókarban tartott padokkal felszerelt utak vezetnek a tetőig.

Radna-Borbereken a levegő a magas fekvés ellenére enyhe, pormentes és balsamos. Fény, illat árad itt és a napsúgár

A radnaborberek-i szálló

nemcsak havasi virágokat, de üde areszint és életkedvet is fakaszt. A radna-borberek-i *Széchenyiforrás* vavas-savanyú víze majdnem hasonmása a hírneves karlsbrunni, charlottenbrunni és krynicai vizeknek; orvosi értéke is megfelel ezeknek: kellemes ízénél fogva mint élvezeti víz is kitűnő.

A borberek-i víz orvosi tapasztalat szerint a sápadtság, vérszegénység, gyengeség és vérszegénységen alapuló idegbetegségek eseteiben, női betegségeiben, úgyszintén hosszantartó betegségek után mutatkozott jó hatásúnak.

Gyógyító tényezők még: a meleg és hideg fürdő és a fenyveserdőnek kitűnő levegője. A magas fekvés, a gyönyörű erdős környezet, a jókarban tartott hegyi utak, a kitűnő víz; az érdekes kiránduló helyek mindenekfelett alkalmassá teszik e helyet arra, hogy Radna-Borbereken egy nagyszabású vízgyógyító-intézzettel összekötött klimatikus gyógyítóhely létesíttessék.

Radna-Borberek fürdőn az olvasóteremben számos hírlap és folyóirat, tekepálya, zene, tánc, műkedvelő előadások,

társasjátékok szórakoztatják a fürdőzőt. De mindennél fenségesebb és örökemlékű élvezetet lehet találni a gyönyörű kirándulóhelyek felkeresésével.

Könnyebb kirándulások tehetők az Ördögstorosba s ezen át a zúzókhöz, az Érbánya-telepre, a gróf Belhlen- és Leitner-vízfogókhoz, a Rotundára, kocsival végig a radnai szoroson Lajosfalvára, Bukovinába, (Kirlibába, Jakobeny, Dorna-watrai fürdők). Nagyobb hegymászó kirándulást lehet rendezni az Ünökőre, a gyopáiról híres Korongyosra (1994 m.; továbbá a Nagyszamos forrásaihoz. Radna-Borberek fürdőn a fürdő-idény kezdődik június 15-én és tart szeptember 15-ig.

A szükséges ludnivalókról készséges felvilágosítással szolgál a fürdőgondnokság Radna-Borbereken. K.

Málnás-fürdő.

Málnás-fürdő az Olt folyó jobbpartján, erdős béceektől övezett lágas völgyben, közvetlen a székely körvasút mellett, a tenger színe felett 545 m. magasságban, szelektől védett helyen, nagyobb erdőségektől 1—2 km. távolságra fekszik. Megvan erdei illatos levegője anélkül, hogy a zárt erdőben fekvő fürdők hátránya, a túlságos nedves levegő hatása érezhető volna.

Ez értékes fürdő a »Siculia« részvénytársaságnak tulajdona. Fürdőigazgató a részvénytársaságnak mindenkori vezérigazgatója. Fürdőorvos dr. *Almer* Sándor klinikai műtőorvos.

Málnás-fürdő mintegy 50 éves múltra tekinthet vissza. Nagyobb fellendülése a fürdőnek az utolsó évtized alatt következett be, amikor 150 méter mély fúrással a feltörő tiszta szénsavgáz a »Siculia« részvénytársaság az ipar használatára sűrítteni kezdte. Az országban ez az egyedüli szénsavsűrítő-gyár, mely a szénsavat nagy mennyiségben dolgozza fel. E virágzó telek a fürdőnek egyik látványossága.

A fürdő-telepen 9 épületben 120 butorozott szoba áll ágy-neművel, vagy anélkül rendelkezésre. Egy ágyas szobák napi ára 1 korona 20 fillérenél, 2 ágyas szobáké pedig 2 korona 40 fillérenél kezdődik. Málnás-fürdő gyógytényezőit képezik: a vaslápfürdő (érdekes, hogy a vasláp-földet Málnásról szállítják Buziás-fürdőre), szénsavas kádfürdő, meleg kádfürdő, hideg szénsavas tükörfürdő + 14—15 C. hőfokú vízzel a »Hercules« nevű medencében, mely nők és férfiak részére 21 öltöző-fülkével és zuhannyal van felszerelve. E tükörfürdő igen nagy mennyiségű kénhidrogénes szénsavgázot tartalmaz. Érdekes nevezetessége még Málnás-fürdőnek a kénhidrogénes szénsavgáz légfürdője (székelyesen gözlő), melyet mesterséges barlangban létesítettek, hogy az egészségügyi követelményeknek megfelelően, rendes felügyelet mellett, a csúszos és köszvényes betegek bajaikra gyógyulást és enyhülést nyerhessenek.

A hideg kénhidrogénes szénsavgáz ugyanis néhány percnyi bentartózkodás után a testben igen kellemes meleg érzést kelt, mely melegség később izzadássá fokozódik.

Málnás-fürdő nagyszerű gyógyító eszközöket bír még forgalomban levő híres ásványvizében.

Leghíresebb a málnási *Siculia*-gyógyvíz, mely *alkalikus sós, savanyú vizek* között az első helyek egyikét foglalja el és sokszorosan felülmúlja a hasonló összetételű niederseltersi, emsi, gleichenbergi, vichyi ásványos vizeket. E forrás vize a tenger színe fölött 635 m. magasságban fekvő helyen 156 m. mély artézi kútból fakad. A víz gondos szigetelés után kősó, calciumhydrokarbonat és pyritkristályok közül a hatalmas arányokban fejlődő szénsavgázok nyomása folytán periodusokban szökőkút módjára a föld színe fölé 34 méter magasra is felszökik. A víznek és a felesleges szénsavgázoknak lefolyására, elvezetésére és forgalomba hozatalára szolgáló eljárások a legtekélyesebbek, a hygiene összes követelményeit egyesítik a modern technika legjobb eszközeivel.

Az anyatermészet és a modern technika által kezelt *Siculia*-víz mélyfurású eredete folytán vegyileg állandó összetételű marad s mert artézi volta miatt nem keveredhetik talajvízzel, mindig bakteriummentes. A vizet zárt csöveken át vezetik a töltő és dugaszoló gépekhez, hogy egész útjában emberi kezekkel még csak érintkezésbe se juthasson.

A *Siculia*-vizből 1 liter 15 gr. szilárd alkotórészt tartalmaz. Ebből dr. *Nuricsán* József akadémiai vegytanárnak szabadalmát képező eljárás útján készülnek a m. kir. belügyminiszter által forgalomba hozatalra engedélyezett híres *Siculia*-pasztillák. Ugy a *Siculia*-gyógyvíz, valamint a pasztillák neves orvosok által ajánlva vannak a légzőszervek, valamint a gyomor és bélesatorna bántalmaknál, a tüdőgümőkór kezdetleges eseteiben, valamint a gümős-görvélyes nyakmirigy-dagadatok ellen. Jó sikerrel alkalmazható és célszerű segédeszközt képez az elhízás és idült köszvény gyógyításánál is.

Forgalomban van még a »*Málnási Mária*«-víz, mely a *Siculia*-nál kevesebb oldott alkotórészeket tartalmaz. E gyógyvíz jelentékenyen megcsappantotta a külföldi seltersi víz magyarországi használatát. Forgalomban van még a fürdői főkút alkalikus savanyúvize, amely »*Málnási borvíz forrás*« néven árúsíttatik. A fürdőtelep közepén tiszta ivóvíz is fakad fel az úgynevezett *Csurgó*-forrásból, elég bő mennyiségben.

Málnás-fürdön — amint említők — csodás és különböző hatású több ásványos víz tör elő, de éppen ezért a gyógyító módoknak és orvosi ajánlásnak meg nem felelő, valamint elővigyázat nélküli használat a betegre nézve nagyon káros lehet; tehát a fürdőorvos tanácsa mindig kikérendő és szigorúan megtartandó.

A fürdön a vendégek szórakoztatására naponként délelőtt, délután térzenét tartanak, továbbá olvasóterem könyvtárral, tekeasztallal, tenisz- és tekepálya áll rendelkezésre. Kellemes séták tehetők a fürdőt övező erdős bércekre, a szénsavsűrítő gyárhoz. Közeli könnyű kirándulási célpont lehet, a naponként többször közlekedő vasúttal, Tusnádfürdő, Bálványosfürdő, Szent-Anna-tó, Sepsiszentgyörgy, Brassó, egyszóval mind-ama szép helyek, amelyekhez való jutást megkönnyíti a székelly körvasút.

K.

A Torda-hasadéknál.

Irta: Ágh Ábel.

Nem is itt születtem... s mintha otthon járnék,
Mosolygó anyaként nevel rám a tájék,
Túl a hegytetőn, a virágos völgy képe
Hivogat, csalogat édes pihenésre.

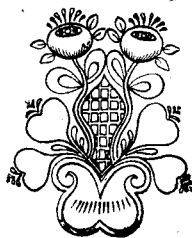
Kincs van itt mindenütt, amerre csak járok,
Benn a föld gyomrában nemes ércek, gázok,
Ha nem is keressük, belébotlik lábunk...
Úgyis Tündérország közepébe járunk.

Nagy idők emléke leng itt körülöttünk,
Megremeg a lelkem... De kicsinyek lettünk...
Hegye, völgye kincses, a múltja szent regény,
Csak az, aki lakja, lerongyolott, szegény.

Itt is, ott is már vad idegen települ,
Zord, fekete arccal rombolásra készül,
Idegen a szava, sötét a nézése,
Ellenséges csákány feszül a kezébe'...

Egy kép jut eszembe... Hegyen régi templom,
Az idő, az ember rontja-bontja, már rom,
Egyenkint, kövenkint tűnik el helyéről...
Belőle a völgyben zajos korecsma épül.

Tordai hasadék! Ódon, magyar templom!
Veled együtt én is hívóidet várom,
Kik ma még dús pénzért idegent csodálnak...
Itt az ideje a megedző imának!

EGYESÜLETI ÉLET

Az E. K. E. választmányi ülése. Március hó 10 én d. u. 5 órakor az E. K. E. választmánya a Mátyás király születési házában ülést tartott. Jelen voltak: Baumann László, Dávid Béla, id. Gáspár Gyula, dr. Gámán József, dr. Kosutány Ignác, Melitskó Frigyes, Papp Kristóf, Pálffy Ernő, dr. Szádeczky Lajos, dr. Szádeczky Béla, Köpeczi Sebestyén József, Sárdy Lőrinc, dr. Török Imre, Werger István és M. Kovács Géza főtítkár. — Elnök-költ dr. Szádeczky Lajos ügyvezető alelnök, jegyzett Köpeczi Sebestyén József jegyző, előadott M. Kovács Géza főtítkár. Elnök megnyitva az ülést, elrendelte a megelőző ülés jegyzőkönyvének felolvasását. Észrevétel nélkül hitelesítették. Ezután főtítkár tett jelentést az egyesület egy havi életéről, kiemelve a Torda-Aranyos vármegyei osztály megalakulását. Választmány a jelentést és elnöklő alelnöknek a Tordán tartandó E. K. E. előadásokra vonatkozó felvilágosításával együtt jóváhagyólag és örvendetesen vette tudomásul. Felolvastott a január havi pénztárforgalmi kimutatás, mely 730 K 72 fill. tiszta bevétellel zárult. Február hóban az

összes bevétel 1519 K 89 fill. volt. A kiadások teljesítése után április hóra átvittek 263 K 34 fillért. Tudomásul szolgál. A tárgysorozat rendjén igen élénk vita fejlődött ki az Országos Túrista Szövetség ügye körül. Targyalás alá került még a Székelyföld című díszmunkának másodszori kiadása. Elhatározták a részletes költségvetéseknek beszerzését. — Jóváhagyólag vették tudomásul a kiadás alatt álló Erdélyi Úti Kalauzra vonatkozó jelentést és azután letárgyalták a kányafői és Bercsényi túristaház bérletének ügyeit. Örvendetesen vette tudomásul a választmány, hogy Merza Gyula Simay Tódor hagyatékából több könyvet ajándékozott az egyesületnek. Ezután dr. Gámán József iparkamarai titkár ismertette a Kolozsvárt rendezendő Orsz. Kiállítás ügyét. Választmány az ismertetésért köszönetet szavazott és határozatilag kimondotta, hogy készségesen részt vesz a rendezési munkálatokban. Végezetül elnök bejelentette, hogy az ülésről való elmaradásukat dr. Haller Gusztáv polgármester és dr. Szentkirályi Ákos kimentették és azután az ülést este 6 órakor bezárta.

KÜLÖNFÉLÉK

Erdély ásványvilága már évezredekkel ezelőtt híres vala. Erdély nemcsak az ősi időkben, hanem ma is valóságos kincses tárház és népe mégis szegény s csapatostúl hagyja el az annyi vértől áztatott szülőföldet. Az erdélyi bányászat fellendülésének, virágzásának tagadhatatlanul nagy akadálya, a többek között, a közlekedési viszonyok mostohasága, hiszen a szállítási költség néha fölülmúlja a termelt vagy termelésre váró anyag értékét. A munkálatokhoz alig van

befektetni való tőke, vagy ha van, sokszor szakértelem nélkül rablóművelésre pazarolják úgy, hogy gyakran az üzemberendezés költségei sem térülnek meg. A sikertelen kísérletezéseknek se szeri, se száma és sok tönkre ment család siratja ma a gondatlan vállalkozást. Az elfecsérelt vagyonnál, nemzetgazdasági szempontból, néha talán még nagyobb kár háramlik az országra a szakértelem nélküli műveléssel, mert a felhagyott, tönkretett bányákban az

értékes anyagok elfedtetnek és hogy volt-e, vagy van e ott valami, a fedelékenység komályába merül. Egy szóval bányaugyünk körül a legzavarosabb állapotok vannak. Bizonyosság erre az, hogy Erdély lefoglalt bányaterületeinek 99.93%-án egy kalapácsütés sem hangzik el. Híborítatlanul pihennek Erdélynek kincsei, mert az üzemben levő 0.07% terű let elenyésző kis rész az egész értékes bányaterületekhez képest. Sok bánya szünetel, ezért a bányajog elvonása napirenden van. A zűrzavaros állapotokon segíteni csak egy séges eljárással és tömörüléssel lehetne. E cél érdekében Balázs Jenő okleveles bányamérnök, egyesületünk tagja közelebből akciót indított és körlevéllel fordult a bányabirtokosokhoz, a fürdő- és forrástulajdonosokhoz, felajánlván szolgálatait, szakértelmét a terület megvizsgálására, tervek készítéséhez, az üzemberendezés és értékesítés módozataihoz, ásványvizek foglalásához és védőterületek megállapításához, továbbá fürdők és nyaralótelepek tervezéséhez. Őszintén kívánjuk, hogy buzgó tagtársunknak törekvését koronázza siker, mert mindnyájunk közóhajtásának kell lennie természeti kincseinknek felkutatása, értékesítése és ezzel a közvagyonnak gyarapítása.

Tusnádfürdőn a télen a nagy gyógycsarnok leégett. Az újjáépítés a fürdőidény megkezdéséig különböző akadályok miatt nem sikerült. E körülmény folytán a fürdő részvénytársaság határozatilag kimondotta, hogy ez évben nem lesz hivatalos fürdőidény, mindazonáltal Tusnádfürdőnek páratlan levegőjét, ritka szépségeit előreláthatólag mindazok föl fogják keresni, akik állandóan ott szoktak nyaralni, mert az idén nem kell gyógy- és zenedíjat fizetni. A nyaraló- és fürdővendégek részére a számos magánvillakon kívül több szálló áll rendelkezésre. A változott körülményekre való tekintettel a 35 szobás „Három Huszár“ elnevezésű szálló az eddiginél olcsóbb árakat állapított meg. Kiránduló iskolák ré-

szére napi étkezés és lakás személyenként 4 K. Nyaraló vendégek napi teljes ellátása (penzio) lakással együtt 7 koronába kerül.

Kocsiközlekedés Gyergyóditró és Gyergyótölgyes között. Tölgyesről a központi szállodából minden nap reggel 4 órakor kocsijárat indul Ditróba és viszont Ditró állomásról d. u. 1 órakor Tölgyesre. Fizetendő díj belső ülésért 6 K, külső ülésért 5 K. A támogatásra méltó vállalkozás Franczén Péter vendégfős érdeme. A kocsijárat a gyönyörű Putnavölgyön és Putnatetőn halad át. Turistáink a nyár folyamán bizonyára gyakran igénybe is fogják venni.

Hazafias kérés tagtársainkhoz. Ma hazánkban külföldi gyűjtő alig van forgalomban. A magyar gyűjtőiparnak csak dicséretére válik, hogy nemcsak ki tudta szorítani a külföldi gyűjtőket, de versenyezni is tud egymás között. Kétségtelen az, hogy az E. K. E. gyűjtő, melyet az *Unio* magyar általános gyűjtő Rt. hozott forgalomba, egyike a legjobbaknak és leggazdaságosabbnak.

A cég, mely tiszta magyar gyártmányt hoz a budafoki gyárból forgalomba, a gyűjtők eladási árából 5%-ot ad egyesületünk kulturális jótékony céljaira. **A hazafias gyár 12 év alatt egyesületünk pénztárába 7444 K-át szállított be.** Sajnos, e szép jövedelem az utóbbi időben a lanya érdeklődés miatt csökkenőben van, pedig ha t. tagtársaink mindig E. K. E. gyűjtőt követelnének, jövedelmünk fokozódna és hamarabb megvalósíthatnók céljainkat. — Tisztelettel felhívjuk t. tagtársaink figyelmét az E. K. E.-gyűjtőre. Kolozsvár, 1914 január hó 1-én. Hazafias üdvözléssel: Gróf Lázár István elnök, M. Kovács Géza főtítkár.

A székelyudvarhely – csíkszeredai vasút. Csík- és Udvarhely vármegye évtizedek óta sürgeti a Csíkszereda és Székelyudvarhely közötti vasút kiépítését. Székelyudvarhely város most újabb memorándumban fordult e tárgyban a kereskedelemügyi miniszterhez. A memorándum különösen kiemeli azokat a nemzeti szempontokat, amelyek a vasút sürgős megépítését indokolják.